

ШЕКСПІРІВСЬКИЙ «КОРОЛЬ ЛІР»: «КОСМІЧНІ» ЦІННОСТІ

Наряду з «Гамлетом», «Король Лір» – вершина творчості Шекспіра, а як наслідок, і світової драматургії. Неодноразово висловлювалася думка, що і трагічність і метафізична глибина досягають тут ступеня невимовності. Відсутність чіткого висновку в фіналі дозволяє різні прочитання сенсу твору. Оптимістичні тлумачення переважали в ХІХ ст., а також в радянській критиці. Песимістичні – в ХХ ст., де ця трагедія подекуди розглядалася як така, що випереджає театр абсурду.

Для більш адекватного судження, слід врахувати «шаруватість» твору, який, з одного боку, сягає надзвичайно архаїчних культурних рівнів, з іншого – стає несподівано актуальним саме в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Найглибший шар тексту відображає британський міфос. Світ Ліра – це узагальнена кельтська/англосаксонська Британія, з якою можуть співвідносити свою історію і сучасні жителя Британських островів. Це минуле – далеке, але своє, яке має здатність породжувати подальші події. Однак, «Король Лір» не став би всесвітнім феноменом, якщо б відображав уявлення лише одного народу. У відповідності до філософії універсалізму, етнокультура одного народу може водночас розглядатися і як самодостатня цінність, і як невід’ємна складова культури усього людства [див. 1, с. 18-28]. При цьому універсальне значення «Короля Ліра», окрім іншого, виникає і за рахунок його прихованої міфологічної структури.

Шекспірівська трагедія знаходиться на межі міфу та сучасності. Сюжет має численні фольклорні паралелі, але в ньому очевидним чином відбувається розрив міфопоетичної циклічності та «розпрямлення» історії. К.Ясперс відніс виникнення «осьового часу» до середини I тис. до н.е., але в широкому сенсі, будь-який сутнісний перехід від звичного до нового психологічно сприймається саме як злам темпорального кола та вихід людини на екзистенційну пряму.

Тому для кожного народу та для кожної сучасної людини «осьовий час» є актуальною буттєвою реальністю. Отже, текст, який підіймає таку проблематику, є вічно-актуальним: випрямлення історії можна розглядати і в контексті життя легендарного короля Ліра (I тис. до н.е.), і в контексті елізаветінської Англії з її переходом від традиційного до модерного суспільства, і в контексті теперішньої ситуації «пост-». Наприклад, цілком можливо зв'язати тематику «Ліра» з розпадом СРСР (царства «отців») та початком хаотичних процесів на його руїнах.

Іншою актуальною темою «Ліра» є уявлення про природу стосунків правителя та його країни. Для британського міфосу надзвичайно характерно уявлення про «правду короля» як систему правил, яких повинен був дотримуватися правитель, щоб забезпечити добробут свого народу. Вважалося, що їх порушення могло привести до катастрофічних наслідків, аж до загибелі усієї країни. Міфологема Спустошеної землі (Wasteland), стала одним з лейтмотивів не лише британської, а й всієї європейської культури: від артурівського циклу і до таких несхожих творів як «Парцифаль» Р.Вагнера, «Безплідна земля» Т.С.Еліота, «Володар кілець» Дж.Р.Р.Толкіна тощо. Спорідненим є також жанр постапокаліптичної антиутопії, де ідея гріха правителя приймає форму антропогенної катастрофи.

В шекспірівській трагедії Британія опиняється на межі перетворення на Спустошену землю. Щоб запобігти цьому, треба з'ясувати «в чому причина грому», і вирішити проблему. Розкриття *правди* як об'єктивного, космічного принципу, є обов'язковим для усіх шекспірівських п'єс, але ніде момент істини не виступає настільки чітко, як в «Лірі». Злочини повинні бути розкриті, винні мають спокутувати провину – тільки тоді життя зможе рухатися далі. Однак і цього недостатньо – в міфопоетиці очищення світу не може відбутися без жертви найціннішого. На початку кандидатів на цю роль двоє – улюблена фольклором молодша донька, та перворідний син. В гіршому варіанті загинути можуть обоє. Але автор залишає глядачам надію: Корделія стає спокутною

жертвою, Едгар – тим, хто здатен вивести країну з розпаду. Характерно, що всі абсурдистські прочитання «Ліра» сильно скорочують саме цю сюжетну лінію.

Реконструкція імпліцитної світоглядної основи твору показує, що основний комплекс філософсько-етичних ідей «Короля Ліра» пов'язаний з темою рівності людей перед стражданням, що розкривається через такі аспекти як викриття соціальної несправедливості та ствердження ідеалу співстраждання (як результат «мистецтва знати та відчувати печалі»). При цьому співстраждання відрізняється від суто емоційної жалості зв'язком з філософським розумінням сутності людського буття. Шекспір показує, що для осягнення того, як саме має жити людина, слід вирішити цілу низку питань як етичного, так і онтологічного характеру.

Шекспірівський «Лір» - і міф і не міф водночас. Не міф – тому що людина в ньому вільна і здатна боротися з власною функцією. Міф – оскільки ця трагедія сконцентрувала в собі «сферу трансцендентного даної культури» (формулювання Н.Хамітова) і набула парадигмального значення, свідченням чому є її незліченні відлуння в художній культурі, причому не тільки європейській.

Тому саме в наш час, коли Спустошена земля може стати страшною екологічною реальністю, важливо побачити в цьому тексті не тільки грізне попередження, але й програму подолання кризи.

Список використаних джерел:

1. Личковах В.А. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В.А.Личковах. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2011. – 196 с.
- 2.